

Koncepciók perék a középkorban

TAMÁS NÓTÁRI: *Show Trials and Lawsuits in Early-Medieval Bavaria*.
Rechtsgeschichtliche Vorträge 53.
Budapest, 2008, 101 pp.

Nótári Tamás egy monográfiával,¹ egy forráskötettel² és számos magyar és idegen nyelvű tanulmánnyal bizonyította eddig is, hogy a kora középkori bajor történelem, illetve a salzburgi historiográfia avatott ismerője. Legújabb, angol nyelvű kismonográfiájában, amely a *Rechtsgeschichtliche Vorträge* sorozatban látott napvilágot, a kora középkori Bajorországban zajlott három koncepciót, illetve jogvitát elemez a jogtörténet-szfilológus szemével.

I. Az elsőként elemzett per a Virgil, Salzburg ír származású püspöke (749–784) és Odilo bajor herceg között az ún. *Libellus Virgilii*-ben lejegyzett egyházi birtokokért folytatott jogvita. A *Libellus Virgilii* hozzávetőlegesen 746 és 750 között keletkezhetett, és a 798 és 800 között lejegyzett *Breves Notitiae* fejezetei között maradt fenn, vagyis önálló szöveghagyománya nincsen. A *Breves Notitiae* több, mint csupán adomány- vagy birtokjegyzék, éppen elbeszélő, historikus passzusai révén – ezek közé tartozik a *Libellus Virgilii* – lehetne mint forrást nehezen valamiféle műfaji kategóriába besorolni. (A *Breves Notitiae* datálásának meghatározása során a 798-as évszámból indulhatunk ki: 798 április 20-án adta át III. Leó pápa Arnna a *pallium*-ot, s így az újonnan megalapított Salzburgi Ersekség vezetőjévé tette. Tekintettel arra, hogy az ezen aktussal Salzburgnak alávetett bajor püspökségek nem értettek egyet Arn érsekké szentelésével és székhelye érsekséggé tételével. Salzburg ezért megkísérelte az új metropolita vitatott primátusát birtokai és privilégiumai összeírásával alátámasztani. Nótári egyéb munkáiban

a szövegből fakadó érvek alapján kimutatta, hogy a *Breves Notitiae* szükségképpen 798 és 800 került lejegyzésre.)

A szerző által vázolt jogvita a következőkből bontakozott ki. Noha Virgil közvetlen jó viszonyt ápolt Odilo herceggel, miután átvette Salzburg vezetését, vitát kezdeményezett a bischofshofeni *cella sancti Maximiliani*, vagyis a Szent Miksa szerzetesi lak vagyona felett. A *Libellus Virgilii* első részének elbeszélése szerint a helyre, ahol utóbb a szerzetesi lakot emelték, Rupert szolgálja, Tonazan és a herceg szolgálja, Ledi találtak rá. Miután 741-ben Odilo hazatért száműzetéséből a frankoktól, a számkivetésbe őt elkísérő, hűséges káplánjának, Ursus/Ursónak adományozta e területet és a hosszabb ideje elhagyott szerzetesi lakot. Virgil erre határozott lépéseket tett, hogy az egyházi/püspöki és a világi/hercegi javadalmakat s az ezek feletti rendelkezési jogot elkülönítse. Virgil küzdelme nem Odilo herceg ellen irányult, hanem azon bajor gyakorlattal próbált meg szembehelezkedni, amely alapján a hercegi és nemesi alapítású egyházi javadalmakat az alapító nemzetség utódai hűbérként visszakapták. Virgil közvetlenül nagy ellenfele, Bonifác egyházi reformjainak köszönhetően, hogy a *cella Maximiliani* esetében ilyen határozottan léphetett fel a püspökség, illetve a Szent Péter-kolostor jogainak védelmében, hiszen csak a bonifáci reform után vált lehetővé, hogy Bajorországban szigorúan elkülönüljenek a hercegi és püspöki kolostorok, illetve templomok. E szerzetesi lak és birtok további sorsáról a *Libellus Virgilii* – s ezzel a *Breves Notitiae* is – csak annyit jegyez meg, hogy e helyzet változatlan maradt mindaddig, amíg Virgil püspök élt, vagyis 784-ig. Nótári kifejti, hogy Virgil eljárása és álláspontja a *cella Maximiliani* feletti joghatóságról kibontakozott vitában sokkal közelebb állott a kontinentális nézeteket képviselő Bonifác eszmeiségéhez, mint a Virgil író hazájában elterjedt, a kolostorok feletti rendelkezési jogot

az alapító nemzetségek kezében meghagyó szokásokhoz. Egy másik – a *Libellus Virgili* harmadik részében elbeszél, az Ottingban alapított szerzetesi lak kapcsán kibontakozott – vitában Virgil hasonló elszántsággal szállt síkra a püspökség jogainak védelméért. Virgil mindkét esetben megkísérelte saját álláspontjának igazát jegyzőkönyvszerűen dokumentálni a *Libellus Virgili*ben, ám az egyházi/püspöki jogigény érvényesítésére vonatkozó törekvései kudarcba fulladtak.

2. A második – immáron nem jogvita, hanem valódi koncepció – per, amit a szerző tárgyal III. Tasziló, az önálló Bajor Hercegség utolsó uralkodójának Nagy Károly általi, 788-ban bekövetkezett trónfosztása. A pert megelőzően Károly jól kiszámított diplomáciai lépésekkel mind kül-, mind pedig belpolitikailag elszigetelte Taszilót, s végül 787-ben vazallusává tette. Fő vádként a Károlyhoz hű bajorok az *infidelitast*, vagyis a hűbérúr iránti hűtlenséget, valamint a *harislizt*, azaz a királyi sereg engedély nélküli elhagyását hozták fel Tasziló ellen – igaz az utóbbi cselekményre (ha ugyan valóban megtörtént, amit Nótári megkérdőjelez) negyed századdal a per előtt került sor. A szerző a forrásbázis elemezve megállapítja, hogy az események nehezen rekonstruálhatók a forrásanyag tendenciózus volta miatt, ugyanis a frank elbeszélő források a történéseket a 788-as trónfosztás tükrében, azt utólag igazolandó adják elő.

A Taszilóval szembeni koncepció perre 788-ban, Ingelheimban került sor. Miután Tasziló megjelent Ingelheimban, Károly elvitette Bajorországból a hercegnét, Liutpirget, a hercegi gyermekeket s a kincseket, s hogy a herceg megaláztatása teljes legyen, fegyvertelenül kellett a király elé járulnia. A frank előkelők jelenlétében megtartott tárgyaláson a Károlyhoz „hű” bajorok súlyos vádakkal illették Taszilót, így például szemére vetették az avarokkal kötött szövetséget. Mindezen vádpontok azonban nem lettek volna ele-

gendőek ahhoz, hogy Taszilót halálra ítéljék, illetve őt s utódait megfosszák a hercegségtől, valamint hogy a hercegséget a frank király kezére játsszák: a herceg korábbi állítólagos bűneit kellett előhozni, többek között a 757-es aquitániai hadjáratban elkövetett *harislizt*, vagyis a királyi had önkényes elhagyását. Nótári kimutatja, hogy e vád jogi háttere nem volt megalapozott, tekintettel arra, hogy a *harisliz* csak a 9. századtól számított halállal büntetendő cselekménynek. A bűnösség kimondása után Károlyt „kegyessége” és „rokoni érzései” arra indították, hogy ne engedje a halálos ítéletet végrehajtani. Taszilót és családját kolostorba záratta, majd – maga sem lévén jogilag biztos igazában – 794-ben egy további lemondó nyilatkozatot kényszerített ki a hercegtől Bajorországra vonatkozóan.

Nótári szerint az *Annalesek* elbeszélése túlon túl harmonikusnak és lekerekítettnek tűnik ahhoz, hogy teljességgel megfelelhessen a valóságnak: Tasziló védekezése mindenesztül hiányzik, beismerő vallomása is irreálisan bűnbánó benyomást kelt. Bajorország a Karolingok birodalmába történő becsatolása jogilag megalapozatlan, hiszen Tasziló tonzúrázását követően valójában fiának kellett volna az Agilolfingek öröklési jogát biztosító *Lex Baiuvariorum* rendelkezése szerint átvennie a hercegséget. A *harisliz*, vagyis a királyi sereg 763-as elhagyása a szerző szerint nem más, mint fikció, s ezzel a frank propaganda a korábbi évtizedek eseményeit torzította el és manipulálta, amelyeknek emlékezete, főként pedig jogi besorolása már egyébként is megfakult az egyre fogyatkozó kortársak körében. E vád kiemelésével a frank propaganda valószínűleg külön hangsúlyt akart adni az immáron a királynak alávetett nemesség függő helyzetének és ebből eredő hadviselési kötelezettségének.

3. A kötet harmadik koncepció perre a bizánci származású hittérítő, majd pápai *legatus* és sirmiumi érsek, Metóddal

szembeni eljárás. Érseki métóságát semmibe véve 870-ben Német Lajos jelentléteben a Regensburgi Zsinaton Adalwin, salzburgi érsek (859–873) és püspökei ítéletet hoztak, mivel úgy vélték, hogy Pannóniában kifejtett missziós tevékenységével Salzburg hetvenöt esztendeje e terület felett gyakorolt joghatóságát sérti, s ezt követően két és fél éven át fogságban tartották. Nótári ennek kapcsán elemzi a pannóniai és morvaországi misszió történetét, külön kitérve abban a bajor egyház szerepére. Metód pannóniai és moráviai működését és a Salzburgi Érsekségnek e területekre vonatkozó jogigényét megvilágítandó áttekinti a Bajorországból kiinduló karantán és avar misszió állomásait, s megállapítja, hogy annak megszervezésében a pápaság valóban nem vállalt aktív részt, ám bizonyos eredményeit és némely területek feletti joghatóságát Salzburg még a 8. és 9. század fordulóján nem kívánta a tekintélye mélypontján levő pápasággal jóváhagyatni, a 870-es években pedig a pápaság már nem kényszerült elfogadni a pápai közreműködés nélkül adott, Nagy Károly-féle jóváhagyásokat. Magát a misszió módját jobban megvilágítandó kitekintést tesz a 860-as évek bulgáriai eseményeire és az e területen Róma, Bizánc és a Frank Birodalom között zajló vetélkedésre, aminek szerves folyamánnyaként elemezhetjük a pápaság – s a pápai legátus, Metód – és a bajor püspökök közötti hatalmi vitát. Behatóan vizsgálja *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* című dokumentumot, amely vagy a Metód elleni per vádirata volt, vagy pedig az eljárás utólagos legitimációját szolgálta.

A szerző a *Conversio* tizenkettedik fejezete alapján megállapítja, hogy a fő vádak a Metód által feltalált szláv írásra és az általa folytatott igehirdetésre vonatkoztak, amivel a nép szemében értéktelenné igyekezett tenni a latinok missziós munkáját. A Metód elleni vádak három gyújtópont köré csoportosítja: először a *lingua Latina*, másodsor

a *doctrina Romana*, harmadszor pedig a *litterae auctoriales Latinae* kapcsán megmutató elutasító magatartása. E három, a nyugati egyház és misszionáriusai által soha meg nem kérdőjelezett elemet Metód az egész nép számára értéktelen színben tüntette fel, nevezetesen *philosophice superducens* – e fordulat minősítését illetően nem fogadja el Wolfra azon nézetét, miszerint a *philosophus* megnevezés már önmagában dehonosztáló lett volna, e neutrális kitétel csupán az okfejtés módját jelölte meg.

A szerző kismonográfiája a feldolgozott források filológiai elemzésének eredményeként nem csak a jogtörténészek számára biztosít hasznos adalékokat a 8–9. századi bajor jogrendszerrel, illetve – részben koncepciók perekről lévén szó – jogtíprásról, hanem a politika- és egyháztörténet iránt érdeklődők is megtalálják benne a számukra fontos köztörténeti háttér-információkat.

FEDELES TAMÁS

JEGYZETEK

- ¹ NÓTÁRI TAMÁS: *A salzburgi historiográfia kezdetei*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 23. Szeged, 2007, Szegedi Középkorász Műhely.
- ² NÓTÁRI TAMÁS: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged, 2005, Lectum.

Szónoki taktika az ókorban

NÓTÁRI TAMÁS: *Tényálláskezelés és szónoki taktika Cicero védőbeszédeiben*.

Szeged, Lectum Kiadó, 2010. 370 oldal

Cicero perbeszédei a római köztársaság jogrendszerének – elsősorban „büntetőjogának” és „büntetőeljárás” rendjének – vitathatatlanul kiemelkedően fontos forrásai.¹ Nótári Tamás legújabb monográfiája – amely egyúttal sokadik önálló műve a cicerói életművet római jogi és retorikatörténeti szempontból feldolgozó, mind monográfiákat,²